

Peti Lehel

A testvérfalu-kapcsolatok mint a falusi turizmus és az identitásépítés színterei

1. Bevezetés

Dolgozatomban a testvértelepülésekkel kapcsolatos jelenségek felvázolására teszek kísérletet. Következtetéseimet saját megfigyeléseim, különféle témákban végzett kutatásaim során szerzett információk mellett a sajtó időszerű híradásai¹⁶⁷ nyomán fogalmazom meg. Habár a sajtóanyag és az egyes erdélyi falvak testvérkapcsolatairól beszámoló publikációk, riportok révén¹⁶⁸ igyekszem regionális tendenciákra figyelni, a felvázolt problémák teljes egészükben csupán két Kis-Küküllő menti település, Héderfája és Bonyha kapcsolatrendszerére érvényesek, ezért számolnom kell a tapasztalatok esetlegességéből adódó eszeisztikus reflexióval.

2. Társadalmi kontextus

1989-et követően a lokális közösségek a gazdasági változásokra való türelmetlen várakozás mellett az életvitel radikális változásának élményét élik meg. A rendszerváltozás társadalomalakító hatása következtében az erdélyi falvakban a mindennapi életvezetés átstrukturálódása figyelhető meg, ami a néprajzi kutatások számára újabb kistérségi jelenségek elemzési lehetőségeit hordozza magában. Mégis, igen kis számú néprajzi elemzés foglalkozik az átalakuló életvitellel, gazdasági és társadalmi berendezkedéssel, egyáltalán az erdélyi falvak új fejlődési irányjaival, annak ellenére, hogy a térség rurális jelenségeit elemző tanulmányok mindegyike lényegében a *változást* próbálja dokumentálni, értelmezni. E kérdéskör az erdélyi autópálya esetleges megépítésével fokozott aktualitást nyer, mivel a megépülése után beinduló modernizációs hatások minden bizonnyal át fogják alakítani az egyes települések életvitelének egészét, így lokális kapcsolatrendszerüket is. A kapcsolatrendszerekben érvényesülő főbb tendenciák számbavétele, a jelenlegi viszonyok feltérképezése, néprajzi/antropológiai interpretálása ilyen körülmények között igencsak indokolt.

¹⁶⁷ Úgy vélem, hogy amennyiben megfelelő óvatossággal járunk el, ebben a témában információkat nyerhetünk a sajtóhíradások nyomán is, főleg a jelenség lokalizálására, valamint a testvértelepülések eredményeinek lokális megvalósításaira, az ekkor elhangzott beszédek retorikai szervezésére nézve.

¹⁶⁸ Itt főleg a Korunk 1995-ben megjelent *Testvérfalvak, testvérvárosok* súlypontú számára gondolok. (*Korunk* VI/5.)

A falvak gazdasági/társadalmi átalakulásának kutatása számos problémát vet fel, mivel a társadalmi valóság, a gazdasági helyzet elemzésekor nem szabad figyelmen kívül hagynunk ezeknek a történéseknek a közelmúlt tapasztalatában való emocionális gyökerezettségét sem. Ezért nem elég csupán folyamatokat felvázolni, figyelni kell azokra a kontextusokra is, amelyek erőterében ezek létrejönnek. Így például a gazdasági stratégiaválasztások természetének vizsgálatakor olyan aspektusokra is ki kell térnünk, amelyek nem mindig magyarázhatóak a hagyományos gazdálkodás bejáratott kulturális mintáival. A rendszerváltozás utáni gazdasági stratégiaválasztások ugyanis olyan próbálkozások, amelyek végeredményben az életvezetés megszervezésében játszanak szerepet, az (új) világban való helykeresés sikeréhez járulnak hozzá, tehát egy összetett kulturális gyakorlatnak is részei. A döntéseket hozó emberek gondolatvilágának megértése, az adott társadalmi kontextusban érvényesülő emóciók természetébe való belelátás szintén a kutatás része kell, hogy legyen. Jelen elemzésünk szempontjából közvetlenül a rendszerváltozás során érvényesülő magatartásmódok kialakulásának értelmezése releváns.

A közelmúlt tapasztalata után a társadalmi zártságról a rendszerváltozás által ígért új kor irracionális várakozásokba fordult át. Egyrészt az Aranykor demagóg ideológiai támogatottsága, másrészt a közvetlen valóság társadalmi tudathasadást okozó állapotából való felszabadulás kedvezett az új rendszerrel szemben támasztott, érzelmileg túlfűtött elvárások kialakulásának. A *falusi sorsforduló*¹⁶⁹ a helyi közösségek kapcsolatrendszerében is gyökeres átalakulásokat eredményezett. A posztoszocialista időszak a falusi régiókban gazdasági recesszióval, a tulajdonviszonyok, a társadalmi rétegződés és osztálystruktúra átalakulásával járt együtt, melyet jelentős modernizációs válság és értékválság is súlyosbított.¹⁷⁰ Az egyensúlyi helyzet megteremtésére irányuló törekvések nagymértékben az identitással kapcsolatosak. Az ezt működtető ideológia egy sajátosan kisebbségi, szimbolikus attitűddel, a *megmaradással* függ össze. Értelmezésünkben a kisebbségi helyzet termeli ki azt a kényszert, amely az erdélyi településeket arra készítette, hogy a megmaradás ideológiája mentén addigi lokális

¹⁶⁹ Lásd BORSOS Endre – CSITE András – LETENYEI László: *Rendszerváltozás után. Falusi sorsforduló a Kárpát-medencében*, Budapest: MTA PTI és Számalk Kiadó, 1999.

¹⁷⁰ KOVÁCH Imre: A mezőgazdasági privatizáció és a családi farmok jövője Közép- és Kelet-Európában, *Korunk*, 1995. VI/5. Itt: 81.

kapcsolataikat kiterjesszék, újakat hozzanak létre. A lokális kapcsolatok kiterjesztésének egyik lehetőségét jelentette a testvérfalu kapcsolatok létrehozása.¹⁷¹

Romániai településsel a rendszerváltást megelőzően gyakorlatilag nem volt a magyar településeknek testvéri kapcsolata; kialakulásuk a rendszerváltást követően indult el, és azóta is töretlenül emelkedik.¹⁷² A testvér-települési kapcsolatrendszerek kiépülése tehát sajátosan rendszerváltozás utáni jelenség, amely meghatározza az erdélyi falvak ünnepi időhasználatát, hatással van a szabadidő eltöltésére, a másság/idegenség intézményesített megtapasztalására szolgáltat alkalmat, amely ugyanakkor gazdasági javakra konvertálható tudatos kapcsolati tőkehalmozás eredménye.

3. Elemzési lehetőségek

Testvérfalu kapcsolaton egy erdélyi és egy Erdélyen kívüli falu közötti kapcsolatrendszer egészét értjük, amely egyaránt kiterjed a gazdaság és a kultúra szférájára. Elemzésemben főleg ezen vonatkozásokra fogok kitérni. Hogyha a jelenség meghatározására elfogadjuk a fenti definíciót, ezen túlmenően szembe kell néznünk néhány újabb kutatás-módszertani problémával.

Fennebb azt állítottuk, hogy a testvérfalu kapcsolatok létrehozásának ösztönző ereje az erdélyi települések perspektívájából szemlélve a kisebbségi helyzetből pozícionált lokális és nemzeti identitás(ok) megerősítésére való törekvés. Kérdés azonban, hogy lehet-e ugyanabban a működési kontextusban elhelyezni a magyarországi településekkel, valamint a nyugati országok falvaival kialakított testvértelepülési kapcsolatrendszereket? Hogyha egyazon kérdéskörben tárgyaljuk a kettőt, melyek azok a találkozási pontok, valamint eltérések, amelyek e kapcsolatok működési elveire, konkrét magvalósulására rávilágíthatnak? Helytálló-e kiindulási hipotézisünk, hogy a testvérfalu kapcsolatok működési kontextusa a *gazdasági csere* és a *turizmus*, ideológiai szervezőelve pedig a *lokalitás*?¹⁷³

¹⁷¹ A magyar szórvány egzisztenciális problémái fölött töprengve az egyik sajtóorgánium például így értékeli a testvértelepülési kapcsolattartás jelentőségét: „Elvakarjuk mindegyre a nemzetestre operált trianoni töpörtyűt.” (*Szabadság* 2001. augusztus 8.)

¹⁷² GICZI Johanna – SÍK Endre: A települések kapcsolati tőkéjének egy típusa – a testvértelepülések, *Szociológiai Szemle*, 2003. 4. Itt: 34–54. 39.

¹⁷³ A *lokalitás* fogalmát az Arjun Appadurai által meghatározott értelemben használom, aki ez alatt mindenekelőtt kapcsolatokat és kontextusokat – és nem fokozatokat vagy térbeliséget – ért; olyan összetett fenomenológiai minőséget, melyet a társadalmi közvetlenség érzete, az interaktivitás technológiai, és a

Giczi Johanna és Sík Endre a testvértelepülések szociogenezise, a kapcsolatok létrehozásában közrejátszó késztetések értelmezése során fontosnak tartották megvizsgálni, hogy mekkora szerep jut ebben a tudatos tökékezésnek, illetve olyan megfontolásoknak, mint az altruizmus, az etnikai azonosságérzés, a történeti folytonosság megőrzésének vágya, a (helyi, regionális vagy/és nemzeti) politikai érdek vagy a véletlen. A szerzők kiemelik, hogy a testvér-települési kapcsolatok létrejöttének elsődleges (első helyen megnevezett) oka leggyakrabban a kultúra és a hagyomány, amit a gazdasági megfontolás követ.¹⁷⁴

Mivel a testvérfalu kapcsolatok nem csupán egyszereplősek, ezért az elemzés során szét kell választanunk azokat a motivációs tényezőket, amelyek ezek működése során érvényesülnek, még akkor is, hogyha a hangsúlyt az erdélyi településekben játszott szerepük bemutatására helyezzük. Emellett fontosnak tartottuk megvizsgálni, hogy kik a szereplői a kapcsolatok működtetésének, mivel feltételezésünk szerint nem azonos érdekeltségek és késztetések mentén vannak jelen a működő kapcsolatokban a faluközösségek egyes tagjai. Az alábbi, munkahipotézisnek tekinthető táblázatban összegezzük azokat a motivációs tényezőket, amelyeket a vizsgált települések kapcsolataira nézve relevánsnak tartottunk.

Erdélyi perspektívából		Erdélyen kívüli perspektívából	
Magyarországi	Nyugati	magyarországi	Nyugati
nemzeti identitás	-	nemzeti identitás	-
Lokalitás	Lokalitás	erdélyiség	jótekonyság
gazdasági erőforrás	gazdasági erőforrás	-	-
Turizmus	Turizmus	faluturizmus	faluturizmus
Kultúra	-	kultúra	egzotikumkeresés
Oktatás	Oktatás	-	-

viszonylagossá vált kontextusok közötti kapcsolatsor hoznak létre. (APPADURAI, Arjun: A lokalitás teremtése, *Regio*. 2001. XII/3. Itt: 3–32.)

¹⁷⁴ Lásd GICZI – SÍK 2003. 34–35. és 42.

gazdasági érdek	-	gazdasági érdek	-
Vallás	-	vallás	-

1. ábra *A testvérkapcsolatok létrehozásának motivációs tényezői*

A testvérkapcsolatok működésében szinkretikusan egymásra épülve figyelhetünk meg kulturális, turisztikai, emocionális és gazdasági vonatkozású késztetéseket. Az alábbiakban az áttekinthetőség kedvéért strukturáltuk ezeket:

1. **kulturális:** történeti hagyomány, új hagyományok (pl. falunap, templomszentelés, iskola, műemlék és harangavatás, oktatás, hagyományokkal való ismerkedés, ünneplés);
2. **turisztikai:** egzotikumkeresés, szabadidő-felhasználás, a mindennapokból való kilépés;
3. **emocionális:** altruizmus, lokalitás megélése/szülőföld-élmény, nemzeti identitás megélése, a mindennapok heroizálása;
4. **gazdasági/gyakorlati:** csere, befektetés, vásárlás, oktatás, kapcsolatitőke-halmozás.

Az általunk vizsgált esetek arra engednek következtetni, hogy a *vallási* motivációk – mint később látni fogjuk – nem releváns részei egy-egy kapcsolat működtetésének, habár adott esetben az egyház megpróbálja vallási/ideológiai keretbe integrálni a kontaktus működését.

Valószínű, hogy ezek a motivációk igen differenciáltan jelennek meg társadalmi csoportoktól és korosztályoktól függően. Mivel igen változatos impulzusok éltetnek egy-egy kapcsolatot, a lokális közösségekben többek számára is hasznosságot jelent ezek fenntartása. Az okok változatossága lehet a magyarázata annak, hogy a Romániához kötődő magyarországi települések térbeli eloszlása semmiféle szabályosságot nem mutat, mivel nemcsak a határszéli, hanem az ország belsejében, sőt a túlsó határon található települések is szoros kapcsolatot építettek ki romániai városokkal, községekkel.¹⁷⁵

3.1. „Ideológiai álca” és kapcsolati tőkehalmozás

A kapcsolatfelvételre való ösztönzések sorában van a közös *történelmi hagyományra* való utalás is. Ennek jegyében szervezik meg például Pilisszentlászlón a Kárpát-medencei

¹⁷⁵ Lásd GICZI Johanna – SÍK Endre: Testvértelepüléseink. in: *Önkormányzati kutatás. TÁRKI, (BOTOS Krisztina – FLECK Gábor – GICZI Johanna – MICHALKÓ Gábor – SÍK Endre – TANAI Péter)* Budapest, 2002, Itt: 61–79; 70.

Szentlászló települések találkozáját, ahova a héderfaji képviselőt csupán azért hívták meg, mivel egy községbe tartozik a Maros megyei Oláhszentlászlóval és Kísszentlászlóval.

A látogatásokra a másik falu valamilyen jelentős eseménye ad alkalmat, csupán elvéve fordulnak elő *egyszerű látogatások*. Ezek funkcionális működési kontextusa a *turizmus*. A fogalmat ez esetben (a nyugati modelltől eltérően) a Hermann Bausinger által ajánlott értelemben használom, aki a turizmust a határok időleges megszűntének kulturális, érzelmi állapotaként értelmezi.¹⁷⁶ Nyilvánvaló, hogy az erdélyi és a magyarországi közösségek esetében fokozottan érvényesül a nemzeti identitás megélésére való irányulás.

Az egyes családok számára éppen a testvérfaluvalló kapcsolattartás jelenti a Magyarországra való kiutazás lehetőségét, ilyen értelemben szórakoztató funkciókat is betölt a látogatás, mivel ez a szabadidő felhasználásának lehetséges alternatívája. Nem mellékes az utazás során tapasztalható gazdasági viselkedés sem, a kiutazás ugyanis a bevásárlásra is alkalmat szolgáltat.

Mindemellett a látogatás a falvak közösségi eseményeinek sorában is jelentős helyet foglal el, rituálisan felértékelt esemény, amelynek ideológiai álcája a közös ünneplés, részvétel a testvérfalu ünnepi idejében. Felértékelt történés lehet ilyen szempontból például a megrendezésre kerülő falunapok, templomszentelés, iskolaavatás. Ez a fajta kapcsolattartás, amely a ritualizáltság mezébe öltözik, azért fontos, hogy szimbolikus tartalmával elfedje a kapcsolattartás egyéb, profán dimenzióit, a turizmust (szórakozás), a gazdasági érdekeltséget stb. A rituális események kontinuitása és a kölcsönös faluközi meghívások révén a kapcsolattartás is folytonossá válik. A testvér-települési kapcsolatok hatásaként is értelmezhető egy-egy településen az új hagyományok felértékelődése. Ezáltal hozzájárulnak például a falunapok, falutalálkozók megszervezésének folytonossá tételéhez. A települések közösségcentrikus rendezvényei ceremoniális keret biztosítanak a testvérfalvak küldöttségének látogatásához. A ceremoniális keret különösképpen fontos a kapcsolat működtetésében, mivel a kapcsolatok kialakításának indoklásában kiemelt szerepet kap a kulturális megismerés indoka. Ezek az alkalmak a világi és egyházi értelmiségi elitnek, valamint a falu köztisztviselői vezető rétegének biztosítanak önreprezentációs alkalmakat.

A helyhatósági választásokon a településen megítélési szempont, hogy az egyes személyek milyen kapcsolatban állnak a testvérfalu képviselőivel, milyen a „kinti” megítélésük, mivel a kapcsolattartás az egyes települések számára be nem vallott gazdasági érdek is. A

¹⁷⁶ Idézi FEJŐS Zoltán: „*Hordák és alternatívok*”? *A turizmus néhány újabb megközelítése*, in: *A turizmus mint kulturális rendszer*. (szerk. FEJŐS Zoltán), Budapest: Néprajzi Múzeum, 1998, Itt: 5–9.; 5.

polgármester-jelöltek és a tanácsosok ennek révén a helyi választásokkor egy megkettőződött társadalmi nyilvánosság szereplőivé válnak. A testvérfalu részéről jövő visszajelzések, értékítéletek fontosak, mivel legitimé tehetnek kiemelt pozíciókat a faluközösségen belül, ezáltal valamelyes státusmozgáshoz járulhatnak hozzá. A falu vezetéséhez tartozó, vagy ahhoz csatlakozni kívánó személyek hatalmi harcának egyik összetevője így a testvérfalualal kiépített kapcsolati tőke növelése is. A testvérfalu kapcsolat így a helyi „politikai szimbolika”¹⁷⁷ részévé válik, mivel a presztízs új formáinak megkonstruálásához, az ezt kifejező jelrendszer kialakulásához járul hozzá.

Adataink szerint a lokális kapcsolatháló kiterjedése néhány esetben a házassági kapcsolatokat is érintette, vannak olyan falvak, ahol a testvértelepülések találkozási alkalmai során házasságok is kötődtek. Az általunk behatóbban vizsgált két településen nem volt erre példa.

A testvértelepülés meglátogatása másrészt a lokalitás és a „szülőföld-élmény” fokozott emocionális megélésére is alkalmat szolgáltat, segít a mindennapok életvitelét a szülőföldön való megmaradás heroikus küzdelmévé átminősíteni. Lehetőséget szolgáltat arra, hogy az egyén megélje a nemzeti mítoszra való rákapcsolódás felemelő érzését. A Kovászna megyei Málnás polgármestere beszámolójának részletében, amely a testvérfalualal való egyik találkozás története, ezt találjuk:

Lehetőségünk adódott testvérfalu kapcsolatot felvenni már 1990-ben a magyarországi Berhida községgel. Igazi testvércapcsolat alakult ki. Minden évben meglátogatjuk őket, ők is meglátogatnak minket. Annyira elmélyült ez a kapcsolat, hogy nemcsak családi barátságok szövődtek, hanem már házasság is lett ebből a viszonyból. Bükszádi lány berhidai fiúhoz ment feleségül. A tavalyelőtt felnőtt csoporttal mentünk Berhidába. Falunapokra. Egy busznyi bükszádi kirándulócsoporthoz indult el. El tudod képzelni, hogy ami egyszer szem-szájnak kell, azt mindent megadtak ott, tenyerükön hordozták, és amikor eltelt a harmadik nap, az egyik falusi bácsi, bükszádi bácsi, estefelé odajött hozzám az utcán, Berhidán, és azt mondta nekem: Polgármester úr, tessék elhinni, nagyon jól érzem itt magamat. Nagyon-nagyon kedves emberek. A lelkiüket is kiteszik értünk. De úgy hiányzik a bugyogói borvíz, és úgy hiányzik a bükszádi levegő. (...) És akkor elgondolkodtam, hogyhogya rossz a mi helyünk? (...) Balogh Péter nagyapám (...) mindig elmondta nekem a következőt, és ez úgy megragadt bennem. Idézem: Ne hagyd

¹⁷⁷ Vö. KAPITÁNY Ágnes– KAPITÁNY Gábor: *Nemzeti és politikai szimbólumok változásai a 20. században*, in: *A magyar jelrendszerek évszázadai*, (szerk. VOIGT Vilmos – BALÁZS Géza): Budapest: Magyar Szemiotikai Társaság, 1998, Itt: 121–150.; 141.

*el a szülőföldet, ne hagyd el az ősi házat. Azt hiszem, hogy ez a pár szó, ez annyira helyhez kötött, és annyira belém oltotta a szülőföld szeretetét, hogy én azt mondanám, hogy sem az idő, sem a hely nem rossz, ahol mi születünk. Én az idővel és a hellyel is nagyon meg vagyok elégedve. Hogy az időben voltak nehézségek? Ez igaz. Ezeket a nehézségeket, ezeket a megpróbáltatásokat a székely nemzet, a székely nép évszázadokon keresztül leküzdötte. Megküzdött a helyért, megküzdött a létért is, és fennmaradt. Létezik. Máshol idegen vagy. Igazán itthon a szülőföldön vagy.*¹⁷⁸

A vendéglátás másik aspektusa a *személyes kapcsolatépítés*, mivel az esetek többségében a cserelátogatások alkalmával a vendég és vendéglátó szerepkör szimmetrikusan felcserélődik. Ha az egyik család visszalép a vendéglátói szerepkörtől, azt jelenti, hogy úgy érzi, a kapcsolat gazdasági egyensúlya megbomlott, mivel a vendég család várakozásukon alul ajándékozta meg őket. A magyarországi települések lakói legtöbb esetben élvezeti cikkeket ajándékoznak, de a hosszabb időtartamú, jól működő kapcsolatok esetében háztartási berendezések, gépek is lehetnek a „csere” tárgyai. A testvérkapcsolat működtetéséből adódó szimbolikus ajándékozás keretén belül kerültek a rendszerváltozás után az erdélyi falvakba olyan fontos használati eszközök, mint például nagy teljesítményű használt villanyszivattyúk, fejőgépek, kerékpárok stb. Az erdélyi falvak többnyire hagyományos kézművességi tárgyakkal viszonyozzák az ajándékokat, a héderfájiak például a két, „etnobizniszre” specializálódott település, Korond és Nagykend kézműves termékeivel szokták az ajándékcsere lebonyolítani.

3.2. A testvérkapcsolat mint konfliktusteremtő tényező

Mary Douglas szerint ha szemügyre vesszük a társadalmi események sorát, s megnézzük, hogy azok hogyan vannak kódolva, akkor ezzel az eljárással egy társadalmi mikrorendszer alaposabb megértéséhez juthatunk el.¹⁷⁹ A testvérfalvak esetében is lényeges megvizsgálnunk a kapcsolatok működése során érvényesülő szociális előírásminták természetét. Az egyes falvak időnként kijelölik a lokális közösség azon tagjait, akik bizonyos alkalmakkor látogatásokat tesznek a testvérfaluban. Annak, hogy ilyen alkalmakkor ki lehet a küldöttség tagja, társadalmi szabályozottsága van. Mindez szorosan összefonódik a közösségen belüli érdek- és presztízsharcokkal, ezért fontos társadalmi esemény is. Emiatt az ezzel kapcsolatos

¹⁷⁸ *Székely perem.* BALOGH Gábor, Málnás község polgármesterének levele. www.szekelyperem.htm

¹⁷⁹ DOUGLAS, Mary: *Egy étkezés megfejtése*, in: *Rejtett jelentések*, (DOUGLAS, Mary) Budapest: Osiris Könyvtár, 2003, Itt: 289–316.; 289.

lokális döntéseket időnként szinte szükségszerűen belső feszültségek és haragesemények kísérik. Feljelentések, intrikák jelzik a közösségeken belül kialakuló diszharmonikus állapotot.

A kapcsolatműködtetés során természetesen igen differenciált érdekeltségek együttes hatásával számolhatunk. Az általunk behatóbban vizsgált két településtől eltérően a példák azt mutatják, hogy a testvérkapcsolat építésének gyakorlatából egyre inkább kiszorul az értelmiségi elit, helyét az adminisztratív vagy nómenklaturista elit veszi át. Ennek okait véleményünk szerint a kapcsolattartás motiváló tényezői között kell keresnünk. Míg az értelmiségi elit legtöbbször csupán kulturális tőkéjét, presztízsét konvertálja be ezekbe a kapcsolatokba, addig a fent jelzett csoportok főként gazdasági együttműködésre törekszenek. A kapcsolat fenntartása esetenként személyes anyagi előnyökkel jár, ezért minden közösségben megfigyelhető a kisajátítására való törekvés. Ennek megfelelően az egyházi és a világi értelmiség a testvérfaluvál való kapcsolattartást főként a falu kulturális jellegű eseményeinek dominanciájával próbálja kisajátítani. A nem magyarországi falvakkal való kapcsolattartás esetén helyzeti előnyt jelent számukra egy közvetítő idegen nyelvnek az ismerete. Nem ritka az sem, hogy az egyéni érdek miatt a két csoport képviselői között feszültségek keletkeznek.

Konfliktust kiváltó tényező lehet, hogyha egy közösségi igény által kondicionált, többnyire „alulról jövő” kezdeményezést a lokális társadalom egyik meghatározó csoportja – például a tanári karból és az egyházi szereplőkből álló kulturális elit – próbál irányítása alá vonni. Az ehhez hasonló konfliktusok részben kulturális természetűek, mivel a hagyományos faluközösségek normába ütközőként értékelik azt, hogy a közösség egy bizonyos csoportja személyes célokra használ fel egy olyan kapcsolati tőkét, amely létrejöttének számos motivációs tényezője – mint láttuk – jelentős mértékben emocionális és ideológiai természetű. Az eseményben érintettek legitimizációs stratégiák alkalmazására kényszerülnek. Az egyik mezősi településen 2001 decemberében a községi elöljárók az iskola vezetőségének a lemondását követelték, mivel egyes tanárok testvér-települési látogatása ürügyén az iskolában szünetelt az oktatás:

Ellenőrzést végeztek a (...) helyi tanácsosok az iskolában, ahol meglepetésükre üres tantermet találtak: az iskolaigazgató és a matematikatanár belgiumi utazását kihasználva, közel két héten át szünetelt a tanítás. Az elfogadhatatlan helyzet miatt jogosan felháborodott községi elöljárók az iskola vezetőségének lemondását követelik, tudtuk meg a (...) polgármesteri hivatalban.

Az ügygel kapcsolatban (...) az iskolaigazgató írásban juttatta el véleményét a szerkesztőségbe: Szeretném tudomásukra hozni, hogy nem saját érdeünkben mentünk el egy ötnapos programra a belgiumi testvérfalunkba, hanem a (...) közügyeket szolgáltuk. Faluturizmus és számítástechnika témájú előadásokon vettünk részt, valamint iskolalátogatásokon, azzal a céllal, hogy iskolánkban kifejlesszük az Internet tanítását. Ehhez természetesen szükség volt a (...) matematika tanárok jelenlétére és a testvérfalu-kapcsolat vezetőire. Az iskolából a tanfelügyelőség engedélyével távoztam, és helyettes igazgatót nevezünk ki (...) a román szakos tanárnő személyében. A tanítás a megszokott módon folyt, áll az igazgatói közleményben.¹⁸⁰

3.3. Testvértelepülés és testvérgyülekezet viszonya

A testvérfalu-kapcsolat szervezői a kialakítás kezdeti fázisában az egyházi vagy világi értelmiség, társadalmi szereplője azonban a faluközösség minden tagja lehet. Azokban az esetekben, amikor a helyi egyházak koordinálják a kontaktus működését, a testvérfalu-kapcsolat a lokalitás ideológiai tartalmán túlmenően vallási, ideológiai lényeggel töltődik fel. A testvérfalu ebben a kontextusban (fogalmilag) *testvérgyülekezetté* minősül át. Ennek ellenére a testvérgyülekezeti kapcsolatépítés funkcionálisan azonos eredők mentén szerveződik. Héderfáján a két közösség felekezeti különbözősége ellenére a testvér-települési és testvér-gyülekezeti dimenzió összeolvadni látszik. A templom ez esetben az ünneplés, a már említett, rituálisan felértékelt esemény(ek) színterévé válik, a kölcsönös köszöntéseknek, megemlékezéseknek is helyet ad (például egy falunap esetében).

4. Mikroszint

Az alábbiakban a kapcsolatok magyarországi és nyugati típusának bemutatását kísérelm meg két szomszédos Kis-Küküllő menti település Héderfája és Bonyha „külső kapcsolatrendszerének” bemutatása révén. Héderfája etnikai szempontból meglehetősen homogén, ugyanez mondható el vallási összetételéről is (reformátusok), tipikusan agrárjellegű település, a növénytermesztés és hagyományos állattartás mellett a szőlőtermesztés ágazata gazdasági specializálódásként jelentkezik.¹⁸¹ Bonyha etnikai szerkezetét tekintve vegyes

¹⁸⁰ *Romániai Magyar Szó* 2001. december 18.

¹⁸¹ Héderfája etnikai, felekezeti összetételéről, gazdasági viszonyairól, infrastruktúrával való ellátottságáról lásd bővebben: PETI Lehel: *Tejpénz a bankkártyán. Reprivatizáció, dekollektivizálás és mezőgazdaság specializáció*

összetételű település, románok, magyarok és cigányok lakják nagyjából egyenlő számarányban. Felekezetiileg vegyes település: legnagyobb számú a reformátusok és ortodoxok közössége. A település nem rendelkezik hagyományos és jellegzetes gazdasági specializációval, habár a település lakóinak túlnyomó többsége jelenleg a mezőgazdaságból él.

4.1. A nyugati modell

Eltérő viszonyok jellemzik a magyarországi, illetve más ország közösségeivel való kapcsolattartást. Míg ez utóbbi egyértelműen aszimmetrikus viszonyt jelent, addig a magyarországi falvakkal való kapcsolat többé-kevésbé szimmetrikusan valósul meg. A nyugati testvértelepülések esetében az aszimmetria a kapcsolattartás funkcióiból adódik. A kapcsolat *segély* formájában valósul meg. Ebben a kontextusban a hazai közösség passzív szereplő, a kapcsolat működését teljes mértékben az *adományozó* közösség képviselői kondicionálják.

Bonyhán például egy belgiumi testvér-települési kapcsolat létesítése révén a központi iskolába korszerű infrastruktúra került, központi fűtést szereltek fel. Mivel Bonyha multietnikus község (magyarok, románok és cigányok lakják nagyjából egyenlő arányban) a belga településsel létesített kapcsolat „etnikailag semlegesnek” minősült, nem sértette egyik etnikum szimbolikus értékvilágát sem. Tudomásom szerint a magyar közösség nem törekedett magyarországi faluval való kapcsolatrendszer kiépítésére, amely etnikai alapon történő diszkriminációhoz vezetett volna a kapcsolat révén nyert forrás elosztásában. A kapcsolatot a helyi értelmiségi elit, a tanárok működtették. A beruházás és a segélyakciók mellett ezen kapcsolat keretén belül kétirányú turizmus is működött, a helybeli elit tagjainak is lehetősége volt a nyugati testvértelepülést szervezett kirándulások keretében meglátogatni. Úgy véljük azonban, hogy ez a gyakorlat az elszigeteltebb, kisebb lélekszámú településeken nem érvényesült; hogyha a település nem rendelkezett értelmiségiakkal, vagy azok nem vállalták a kapcsolat működtetését, a nyugati település befagyasztotta azt. Ugyanez érvényes a kontaktusfelvétel szociológiai esélyére is. Ugyanis minél nagyobb egy település, annál nagyobb az esélye annak, hogy testvértelepülésre talál, illetve hogy ezek száma nagy lesz, lévén, hogy a település nagysága a kapcsolatok építéséhez szükséges erőforrások

(„láthatóság”, „kívánatosság”, illetve a kapcsolatok kezeléséhez szükséges tranzakcionális költségek, pl. információszerzés, utazás, ceremónia) meglétével pozitívan korrelál.¹⁸²

Héderfája gazdasági megsegítésében 1989-et követően egy holland közösség vett részt. A holland közösség az iskola támogatását tűzte ki céljául, a kapcsolatot a tanárok és az egyházi elöljárók, tehát főként értelmiségiek működtették. A segélyelosztás körül kialakult belső konfliktusok miatt a kapcsolat egy ideig megszakadt, majd újjáélesztették. Ennek eredményeként a hollandok a helybeliek közreműködésével korszerű játszóteret építettek a falu központi részén. A játszótér megépítését a testvér-települési kapcsolatrendszer holland irányítói lényegében csak megszervezték. Az előre gyártott építőelemeknek a szállítását, összeszerelését, felállítását projekt keretében valósították meg, az akcióban a holland testvértelepüléssel szomszédos falvak értelmiségi fiataljai, főként egyetemisták vettek részt, akik több hasonló projektet is lebonyolítottak, például Afrikában. A kapcsolatirányítók esetében megfigyelhető volt a közösségszervezésre való törekvés: azonos színű pólókat osztottak ki a munkálatokban részt vevők számára. Elmondták, hogy tudatosan nem választották a narancssárga színt, hogy ne a holland jelleg legyen domináns a látogatás ideje alatt. Két hetes tartózkodásukból az első hetet fordították a munkálatokra, a második héten kirándulásokat szerveztek az ország különböző vidékeire.

A hollandok egy héderfáji fiataalt hozzásegítettek ahhoz is, hogy hosszabb ideig tanulhasson Hollandiában, biztosítva számára a kinti tartózkodás összes feltételét, felvállalva minden költségét.

Megfigyeléseim szerint a nyugati falvakkal kialakított kapcsolatok általában rövid életűek voltak a rendszerváltozás után, a nyugati település néhányszori segélyakcióján túlmenően, amely időnként lokális beruházások formáját öltötte, nem jelentettek huzamosabb kapcsolattartást. Ennek egyik okát abban látjuk, hogy nem teljesültek az adományozó közösségeknek a testvértelepüléssel szemben támasztott elvárásai. Egy holland adományozó testvérgyülekezet egyik képviselője a vele folytatott beszélgetés során elmondta, hogy a segélyakciókat a holland közösségek úgy képzelik el, mint a falvak gazdasági önszerveződését elősegítő anyagi támogatást. A faluközösségek részéről tanúsított időnkénti passzivitás, az elosztás körül kialakuló konfliktusok elbizonytalanítják, megdöbbenik őket. Más szóval: 1989-et követően az erdélyi magyar falvak gazdasági, szociális, mentalitásbeli

¹⁸² Vö. GICZI – SÍK 2003. 48.

okok miatt (ezek értelmezése most nem áll módunkban) nem tudták feltölteni a nyugati közösségek által kitermelt prediszpozíciókat, ami sok helyen a kapcsolatok beszűküléséhez, elsekélyesedéséhez, a segélyek elmaradásához vezetett. Adott esetben a falvak is túlzott igényeket fűztek a nyugati települések segélyeihez. Ezeket az elvárásokat csak fokozta az, ha valamelyik szomszédos település jól működő kapcsolat révén jelentős befektetések hozadékát élvezhette.

A segélyek elosztása körül főleg azokban az esetekben alakultak ki konfliktusok, amikor az adományozók a helyiekre bízta ezeket az elosztásokat. Azt tapasztaltuk, hogy könnyen konfliktusok alakultak ki, hogyha a támogatások családok, személyek között kerültek elosztásra és nem valamilyen közösségi célra (például osztályterem építése, templom felújítása, játszótérépítés, orgonavásárlás) fordították őket. Héderfáján például az elosztással kapcsolatos lokális feszültségek is hozzájárultak ahhoz, hogy 2005 elején a holland testvérfalu képviselői befagyasztották a kapcsolatot.

Peter Burke *Népi kultúra a kora újkori Európában* című nagy hatású könyvében írja, hogy „a népi kultúra felfedezése a »kulturális primitivizmus« mozgalmának volt a része, amelyben egyenlőségjel került a régi, távoli és a népi közé”.¹⁸³ Burke megfigyelte, hogy a kulturális perifériák iránti hagyományos érdeklődés régi keletű, de a 18. század végén, a 19. század elején teljesedett ki. Valószínű, hogy az általunk vázolt esetekben is számolnunk kell a kulturális autentikusság megélésére irányuló magatartással. Elképzelhető, hogy a nyugati látogatók érdeklődése az erdélyi lokális kultúrák iránt az is motiválja, hogy ezekben a falvakban „funkcionális népi kultúrát” figyelhetnek meg az egyes nyugati (partikuláris) kultúrák kiállítottságához, mesterkélttségéhez képest.

Néhány adat arra utal, hogy a nyugati látogatók viselkedésmódjára időnként anticivilizációs magatartás jellemző. Egy többségében korábban szászok által lakott, ma multietnikus Maros megyei településen például a közösség ellenérzéseit váltotta ki egy nyugati csoport magatartása, amely a huzamos látogatási idő alatt a falu nehéz helyzetben lévő cigány családjaiból származó lányoknak fizetett prostitúciós szolgáltatásaikért. A civilizációs gátlások alóli felszabadulásként értelmezhető a látogatások ideje alatti túlzott alkoholfogyasztás is, valamint az ennek következtében fellépő (a falu értékrendje valamint a nyugati normák alapján is) deviánsnak minősülő magatartás.

¹⁸³ BURKE, Peter: *Népi kultúra a kora újkori Európában*, Budapest: Századvég [Osiris] Kiadó – Hajnal István Kör, 1991. 25.

4.2. A magyarországi modell

Magyarország Romániával kialakított jellemző testvérkapcsolatait elemezve Giczi Johanna és Sík Endre megállapította, hogy a rendszerváltozás után a határok megnyitásával a magyarországi települések közel egyharmada segítő szándékkal fordult az erdélyi magyar települések felé, az ekkor létrejövő kapcsolatok kifejezetten a határon túli magyarság gazdasági megsegítését célozták meg. Kiemelik, hogy „a segítség mellett fontos okként szerepelt a barátságos viszony kialakítása”. A kutatók továbbá két szakaszt neveznek meg a kapcsolatok fejlődése szempontjából. A „második szakaszban” szerintük a kapcsolatalakítás elsődleges szempontjaként az anyaország részéről továbbra is a földrajzi közelség és a segítségnyújtás dominált. Úgy vélik, hogy az erdélyi települések kapcsolatteremtési szándékának hatoda kifejezett segítségkérés volt. Harmadik szakaszként az utóbbi négy évet különítik el,¹⁸⁴ amelyben az anyaország kapcsolatfelvételének készségei között a kultúra, és kisebb mértékben a határon túli magyarokkal való kapcsolattartás, a romániai magyarság segítségét említik. Az erdélyi települések perspektívájából a kölcsönös kapcsolatok motivációi között a hagyományok élesztését, a barátság kialakítását és a kölcsönös megismerés „óvatos indokait” szerepeltetik.¹⁸⁵

Az, hogy egy település rendelkezik-e vagy sem testvérfaluval, az illető település önmegjelenítő diskurzusának részévé válik, a rendszerváltozás utáni lokális helyzetértelmezésnek fontos összetevője. Egy erdélyi településnek a polgármestere egy újságcikkben például azon kesereg, hogy az általa vezetett településnek még testvérfalu sem jutott, amely a település fejlődésbeli kilátástalanságát, jövőkép nélkülségét hangsúlyozza ki:

*Itt vagyok ezzel a Kövendi Élettel, mögöttünk a nagy szocializmussal, lerombolt gazdasági épületekkel. Addig jutottunk, hogy nekünk még testvérfalu se jutott ebben az új demokráciában. A '89 előtti állam komoly összegeket fordított a falu tönkretételére, ma a gáz bevezetésére se futja. Tisztába kellene végre lenniünk: a Mikulás nem hoz semmit...*¹⁸⁶

Ez a szemlélet világosan tükrözi, hogy adott helyzetben a súlyos gazdasági problémákkal küszködő erdélyi magyar települések reménykedő, vegetáló alapállásban mennyire hangsúlyozottan várták a kívülről jövő megsegítést.

Az általunk vizsgált esetek azt bizonyítják, hogy valamely magyarországi település testvérfaluvá választása nem racionális megfontolásokat követ, az esetek többségében sokkal fontosabb ennél a gesztus szimbolikus indokolása. Héderfája például azért létesített kapcsolatot éppen a magyarországi Hédervár nevű településsel, mivel a falu névbeli

¹⁸⁴ A tanulmány 2003-ban jelent meg.

¹⁸⁵ GICZI – SÍK 2003. 45.

¹⁸⁶ Szabadság 1997. december 1.

hasonlósága a társadalmi közvetlenség érzetét keltette, a másik közösséggel való mentális azonosulás kontextusát teremtette meg. A falvak felekezeti különbözősége – Hédervárt túlnyomórészt katolikusok lakják, Héderfája pedig 98 százalékban református település – nem jelentett problémát a kapcsolat létrehozásában. Más települések esetében is megfigyelhető a falvak névrokonságon alapuló testvérfaluvá választása. Ez a gyakorlat a fentebb említett sajátos szociálpszichológiai kontextus miatt vált általánossá, amikor ezek kezdeti alakulási fázisában nem a racionális megfontolások, hanem érzelmi, mentális igények játszották a főszerepet. A „testvértelepülési robbanás e kezdeti hőskorát optimista, őszinte és közvetlen kapcsolatteremtési aktusok sorozata jellemezte”, ekkoriban „elfeledettnek vélt közösségek érezhették meg (...) azt, hogy mégiscsak van emberi szolidaritás, határokon, sőt, régiókon, nyelvi és kulturális különbözőségeken túllépő, bensőséges kapcsolatokra áhító őszinte szándék”.¹⁸⁷

4.3. Ajándék – faluturizmus – idegenforgalom

A testvérfalu-kapcsolat működtetésében a legnagyobb közösségi esemény a *látogatás*. Egy-egy látogatás alkalmával esetenként egy egész busz népe is lehet egy falu vendége. Az elszállásolás „házaknál” történik, előzetes feliratkozás alapján bárki lehet vendéglátó. A vendégül látásnak fontos gazdasági vonatkozásai vannak. Az ezért járó fizetséget a vendégek szimbolikus *ajándékozás*ba burkolják.

Marcel Mauss az ajándékozás *totalis* társadalmi jelenségként való megragadása közben felhívja a figyelmet a szolgáltatások mondhatni önkéntes, látszólag szabad és érdektől mentes, ugyanakkor mégis kötelező és érdekek által vezérelt jellegére. Megfigyelése szerint e szolgáltatások szinte mindig ajándékok formáját öltötték, nagylelkűen adományozott ajándékokét, akkor is, amikor az ügyletet kísérő gesztus csupán fikció, formalitás és társadalmi hazugság, s a háttérben kötelezettség és gazdasági érdek állt (Mauss 2000. 197–198.).¹⁸⁸ Az ajándékozás gyakorlata végeredményben gazdasági csereként működik, amely megfigyeléseim szerint egyfajta szimbolikus gesztusrendszerbe van beleágyazva. A faluközösségeken belüli ajándékadások szimbolikus jellegére, valamint gazdasági vonatkozásaira több munka is felhívta a figyelmet. Az államszocializmus idején az élelmiszerral, élvezeti cikkekkal való ajándékozás a „túlélő stratégiák” részét képezte. Később az informális gazdasági technikák működésébe is beépült. Látható, hogy valamely gazdasági

¹⁸⁷ MAGYARI Nándor László: Testvérfalvak, testvérvárosok. *Korunk*, 1995. VI/5. Itt: 5–7.; 5.

¹⁸⁸ MAUSS, Marcel: *Szociológia és antropológia*. Budapest: Osiris, 2000. 197–198.

cél beteljesítésére való törekvés közvetett formája az ajándékozás. Működési feltétele az, hogy mindkét fél értse a gesztus valódi tétjét. Ennek érzékeltetésére egy megfigyelt helyzetet vázolok fel.

A rendszerváltozást követő években holland turisták érkeztek Héderfájára. A látogatás célja a turisták részéről teljesen hasonló ahhoz a jelenséghez, amely az erdélyi falvakkal való kapcsolatfelvételt a külföldi közösségek részéről motiválta: a tradicionális kultúrák iránti vonzalom, a nyugati társadalmakhoz képest tapasztalható szegénység, a lokális kultúrák egzotikumként való megélése. A településen éppen lakodalom zajlott, a „lakodalmas ház” pedig meghívta az idegeneket a kultúrotthonban felszolgált vacsorára. A hollandok elfogadták a meghívást, az ajándékozás eseményekor pedig az akkori viszonyokhoz képest jelentős értéket képviselő ajándékcsomagot adtak a fiatal házaspárnak. Másnap a fiatalasszony két varrottas díszpárnával kereste meg az idegeneket, és értésükre adta, hogy nekik szeretné ajándékozni. A hollandok elfogadták az ajándékot, és megkérdezték tőle, hogy mennyi pénzt szeretne kapni érte. A fiatalasszony láthatóan zavarba jött és azt mondta, hogy semennyit, de „adjanak valamit, ha akarnak.” A hollandok a díszpárnák értékéhez képest jóval kisebb értéket képező mogyorókrém-konzervet adtak a csalódottá váló fiatalasszonynak. A kölcsönös „ajándékok” értékbeli különbségét tekintve nagyon valószínű, hogy a holland fiatalok nem értették meg a felajánlás értelmét. Elképzelhető, hogy teljesen más kulturális jelentést tulajdonítottak annak, mint amit a fiatalasszony valójában várt: a díszpárnái értékének megfelelő külhoni kereskedelmi terméket. Az ilyen jellegű kulturális félreértések, a nyelvi és kulturális kommunikációs problémák miatt is válhatott a nem magyarországi, hanem más nyugat-európai közösségekkel való kapcsolatfenntartás formálissá, esetenként konfliktusossá. A régió falvaiban a turisztikai jellegű szolgáltatásokat számos tradicionális kulturális minta (*pattern*) akadályozza, lévén, hogy ez a társadalom az efféle szolgáltatásokban nem készpénzelszámolású, esetében inkább a munka és a javak ajándékcseréjéről beszélhetünk.¹⁸⁹ Nagyon valószínű, hogy ez az eset a holland fiatalokban a „jószívű bennszülött”¹⁹⁰ sztereotípiájában nyert értelmet, annál is inkább, mivel egzotikum iránti igényük, amely

¹⁸⁹ BENEDEK H. János: *Turizmus és helyi társadalom. A faluturizmus esélyei a Székelyföldön egy konkrét példa tükrében*, in: *A turizmus mint kulturális rendszer*, (szerk. FEJŐS Zoltán), Budapest: Néprajzi Múzeum, 1998, Itt: 103–110.; 109.

¹⁹⁰ Lásd Giuseppe COCCHIARA könyvének *A jó vadember mítoszának útja az európai öntudat felé* című fejezetét. A jó vadember mítosza – mondja Cocchiara – „...egy új érték igénylése, amely a folklór történetét hatalmasan előrelendíti: igénylése mindannak, ami egyszerű és elemi, ellentétben mindazzal, ami mesterkelt és keresett”. (COCCHIARA, Giuseppe: *Az európai folklór története*, Budapest: Gondolat Kiadó, 1962.; 37.)

utazásukat motiválta, lényegében a harmonikusabb, a szebb, a régebbi – a mítosz – keresésének kontextusában zajlott.¹⁹¹

A látogatás ideje alatt a testvérfa vendégeit előre megszervezett kirándulásokra viszik, ahova a vendéglátók is elkísérik látogatóikat. A közösségi programokon kívül egyes vendéglátó családok külön programokat is szerveznek, attól függően, hogy mekkora *társadalmi tőkét*¹⁹² kívánnak felhalmozni vendégeiknél.

A látogatás záró momentuma általában egy közös vacsora, amelyet erre alkalmas közösségi épületben, a művelődési házban vagy a helyi iskola valamelyik tantermében szoktak megszervezni.

A holland közösség képviselői, a csupán néhány személyből álló kapcsolat-irányítók Héderfáján házat vásároltak, amelyet nyári hónapokban használnak. Érdekes módon a bonyhai kapcsolatot működtető idős belga házaspár szintén házat vásárolt a településen, kétlaki életvitelre rendezkedett be, és öt-hat hónapot az évből a faluban tölt.

A nyugati testvérkapcsolatot működtetőknek ez a viselkedése a *rejtett turizmus*¹⁹³ jelenségköréhez vezet. Úgy véljük, hogy a turizmus-meghatározások közül ez esetben az R. Bendix-féle értelmezés a releváns, aki szerint a turizmus a másság/idegenség megtapasztalásának intézményesített módjaként is felfogható, illetve olyan rituális tevékenységként, amelynek középpontjában az autenticitás megélése, átélése helyezkedik el.¹⁹⁴ Ebben a kontextusban a nyugati segéllyel érkezők a magasabb életszínvonalú látogató és a „szegény” helybéli közötti interakciós helyzetét teremtik meg. Kérdéses, hogy a segélyszállítmányok kiosztásának videófelvételen való rögzítése, valamint ennek lejátszása a saját közösségben mennyire van összefüggésben a vad és civilizált archetípusának „újrajátszásával”, amely ilyen értelemben hasonlít például a Kenyába látogató turistáknak a maszaj pásztorok táncbemutatójában való gyönyörködéséhez.¹⁹⁵

„A faluturizmust előnyben részesítő turista legfőbb motivációi között találjuk a »vadság« megtapasztalása iránti vágyat, valamint az idealizált »benszüllött« kultúrák megismerésére

¹⁹¹ WILHELM Gábor: *Az út vége? Turizmus, kultúra és identitás Lijiangban*, in: *Turizmus és kommunikáció*. (Tabula könyvek 1.) (szerk. FEJŐS Zoltán – SZIJÁRTÓ Zsolt) Budapest – Pécs: Néprajzi Múzeum – PTE Kommunikációs Tanszék, 2000, Itt: 216–233; 233.

¹⁹² Vö. BOURDIEU 1997.

¹⁹³ A dolgozat megszületéséhez a Szabó Á. Töhötömmel való beszélgetések is hozzájárultak, a kiemelt terminusért is neki tartozom köszönettel.

¹⁹⁴ HAVASRÉTI József: *A Sziget Kulturális Fesztivál mint turisztikai jelenség*, in: *Turizmus és kommunikáció*. (szerk. FEJŐS Zoltán – SZIJÁRTÓ Zsolt) Budapest – Pécs: Néprajzi Múzeum – PTE Kommunikációs Tanszék, (Tabula könyvek 1.), 2000, Itt: 39–55.; 39.

¹⁹⁵ Lásd FEJŐS 1998. 5.

irányuló késztetést”.¹⁹⁶ „A turizmusiparnak egzotikus, egyedülálló látványosságokra van szüksége, amelyek hiányoznak vagy jelentős mértékben különböznek a turista mindennapi életterétől. A posztindusztriális, urbánus közegben élőknek a preindusztriális társadalmak kultúrája, környezete új tapasztalatok, élmények lehetőségét kínálja”.¹⁹⁷

Számos példa indokolja, hogy a nyugati közösségeknek távoli falvakkal való kapcsolatépítését a turizmus jelenségre felől is értelmezzük. Az például, hogy Bonyhán az infrastruktúra átadása után több mint száz Korondon (megrendelésre) készített kerámia „fütyülőt” adtak át a testvértelepülés képviselőinek ajándékba (a belga gyermekek számára), lényegében a turizmusipar működési elvén alapszik. A tárgy kulturális jelentéséről van itt szó, a turista „másság” utáni igényének kielégítésére irányuló törekvésről.

5. Mezoszint

Az egyes háztartások között működő mikroszintű gazdasági kapcsolatok mellett közösségi szintű gazdasági együttműködés is megfigyelhető, amelyet a lokális intézmények (az önkormányzatok és az egyházak, valamint más, intézményként működő csoportosulások, például a nőszövetség) közvetítenek.

Gazdasági szinten a magyarországi önkormányzatok, valamint más nyugati államok önkormányzatai az EU-s csatlakozásra való gazdasági átalakulás folyamatában a kedvező jogi feltételek mellett jelentős anyagi értéket képező használati eszközöket juttattak a testvérkapcsolatok révén az erdélyi települések intézményes képviselőinek (egyházak, önkormányzatok) birtokába. Adott esetben az erdélyi közösségek maguk dönthettek arról, hogy a használati eszközöket, vagy azok pénzbeli ellenértékét akarták-e megkapni. Héderfáján a faluközösség például a magyarországi testvérfalu ajándékának, egy tűzoltó autónak a sorsa felől dönthetett. Mivel a lokális közösség úgy tartotta jónak, a járművet eladták, az ebből származó pénzt pedig közösségi célokra használták fel. Nyugati kapcsolatok révén erdélyi települések magyar nyelvű iskoláikat, óvodáikat korszerűsíthették, kibővíthették, templomokat javíthattak meg, országútjaikat tehetőre.

¹⁹⁶ Lásd ROUTSOLA, Helena: *A Lapp Baptisma at the Seita of Tatsi. Faked Traditions and Tourism Industry*, in: *Touristic Construction and Consumption of Culture(s)*, (eds. CSERI, Miklós – FEJŐS, Zoltán – SZARVAS, Zsuzsa), Budapest – Szentendre, 2004, 85–92.; 85. Fordítás tőlem – P.L.

¹⁹⁷ Vö. PETRISALO, Katriina: *Folk Tradition in Tourism*, in: *Touristic Construction and Consumption of Culture(s)*, (eds. CSERI, Miklós – FEJŐS, Zoltán – SZARVAS, Zsuzsa): Budapest–Szentendre, 2004, 101–06.; 101. Fordítás tőlem – P.L.

Másrészt a testvérfalu beépül a lokális történelembe. Az önkormányzatok által kiadott – sokszor turisztikai reklámcélokot szolgáló – helytörténeti kiadványokban, honlapokon fontossá válik a település testvérfalujának a bemutatása, a két közösség jelentősebb találkozásairól való megemlékezés is. A testvértelepülésnek a honlapon való bemutatása reprezentációs funkciókat tölt be. Ily módon, hogyha egy település rendelkezik testvércapcsolattal, az az illető település életképességére, vezetőinek aktivitására, kompetenciájára, az ott lakók jólelkűségére, nyitottságára vall.

6. Makroszint

A testvérfalvak közötti kapcsolattartás aspektusait makroszinten vizsgálva azt láthatjuk, hogy politikai tényezők is befolyásolták ezek működését. Nem mellékes, hogy a kezdeti lelkesedést követően, amikor a kormányzat nyugatbarát nyitottságát szeretne volna demonstrálni, utat engedett e kapcsolatformák kialakulásának, de miután kiderült, hogy a nyugatiak Romániáról közvetlenül szerzett információi úgy mond „rontják az országról kialakult imázst”, megpróbálták visszafogni, sőt, határozottan megakadályozni e kapcsolatformák kiszélesedését, elterjedését.¹⁹⁸ Ennek ellenére a rendszerváltás után formálisan a testvérfalvak közötti kapcsolatépítés jogi támogatottságot kapott. Konkrétan a magyar–román alapszerződés 17. szakasza szerint az illetékes állami szervek minden eszközzel támogatni fogják a kulturális cseréket a kisebbséghez tartozók, a kisebbségek szervezetei és azok között az államok, közösségek között, amelyekhez a kisebbséget történelmi, kulturális, nyelvi és vallási szálak fűzik.¹⁹⁹

Az erdélyi testvérfalvak, testvérvárosok, testvérmegyék kulturális, gazdasági modellkövetése a nyugat-európai mintákra vezethető vissza. Az Európai Közösség államaiban a testvérvárosi kapcsolatok egyértelműen nyugat-európai állami politikai érdekből jöttek létre, mivel a kooperációra kényszerülő kormányok elsősorban a háború utáni évek ellenséges hangulatát akarták általuk megszüntetni.²⁰⁰ A kapcsolat utáni vágy a háború pusztításának egyenes következménye lehetett, „az egymástól távol fekvő kisebb szervezett közösségek életének, egymás kultúrájának megismeréséből fakadt”.²⁰¹

¹⁹⁸ MAGYARI 1995.

¹⁹⁹ Ennek nyomán „több erdélyi város testvérvárosi szerződést kötött anyaországi városokkal vagy olyan külföldi helységekkkel, amelyekben szintén laknak kisebbségek.” FÁBIÁN Gyula–ÖTVÖS Patrícia: *Kisebbségi jog*, Kolozsvár: Komp-Press Kiadó, 2003. 241.

²⁰⁰ HAJDÚ Farkas Zoltán: Európa régiókból áll, *Korunk*, 1995. VI/5. Itt: 8–13.; 9.

²⁰¹ Dr. FARKAS 1987., idézi GICZI – SÍK 2003. 41.

Mivel a testvérkapcsolatokat az uniós politikai struktúrák is támogatják, egy működő kontaktus uniós támogatási alapok megszerzésnek pályázati előfeltétele lehet. Ebből a szempontból kulcsszerepet játszik az, hogy az egyes települések rendelkeznek-e Internet-elérhetőséggel. Az Európai Települések és Régiók Tanácsának működik egy Testvérvárosi Bizottsága, amely 1989 óta Európai Unió alapok elkülönítése révén pályázási lehetőséget biztosít.²⁰² Az általunk vizsgált településeken nem volt példa arra, hogy kapcsolati tőkéjüket pályázásra használták volna.

Úgy véljük, hogy a kettős állampolgárság kudarca kihatással lesz a magyarországi és az erdélyi testvértelepülések közötti viszonyrendszerekre, ám a népszavazás óta eltelt időszak túl rövid ahhoz, hogy tendenciákról, törvényszerűségekről lehessen beszélni. A kettős állampolgárság elutasítása a magyar állam részéről egyértelműen megterhelte a határon túli és az anyaország magyar közösségei közötti kapcsolatokat, emellett egy új fejezetet indított el az erdélyi magyarság identitásbeli önmeghatározásának gyakorlatában.²⁰³ Kérdéses marad, hogy a testvérkapcsolat révén kialakuló gazdasági szövődmények az EU-s csatlakozás után is fontos gazdasági szereplői lesznek-e a valódi integrációra irányuló törekvéseknek.

²⁰² Vö. GICZI – SÍK 2003. 35.

²⁰³ Vö. JAKAB Albert Zsolt – PETI Lehel: Átszerveződő identitások a kettős állampolgárság kudarca folytán, *Korunk*. 2005. XVI/1. Itt: 118–121.; 119.